

Boekbesprekingen

Kostas Montis: Heer Batistas en de andere dingen. Uitgeverij ‘Ta Grammata’, Groningen. Vertaling en nawoord: Hero Hokwerda. 192 pp. ISBN/EAN: 978-90-808942-4-2.

Kostas Montis is in 1914 geboren in Famagusta (in het Grieks: Ammóchostos), een sedert de invasie van 1974 door de Turken bezette Cypriotische stad, en is in 2004 overleden. De roman *Heer Batistas en de andere dingen*, zijn enige tekst die hij als ‘roman’ betiteld heeft, is in 1980 gepubliceerd; nog vóór hij uitkwam werd hij reeds bekroond met de Prijs van de Nationale Griekse Schrijversbond van Cyprus.

Montis’ vader werkt voor de Britse administratie – het eiland is sinds 1878 in Britse handen – en wordt benoemd in Limassol en daarna in Larnaka: de havenstad, ‘Skala’ of ‘Steiger’ zoals dat hier vertaald wordt. Kort na het overlijden van Kostas’ grootmoeder sterven ook zijn twee broers, in 1922, de ene van tbc, de andere van leukemie. Vier jaar later verliest Kostas ook zijn moeder, die ook sterft van tbc, en weer vier jaar later, wanneer Kostas zestien is, sterft zijn vader van kanker (“bij alle pijn ging er ook een zwarte gedachte van zwarte humor door mij heen: dus net als bij de Olympische Spelen?” p. 86). In 1931 nam hij deel aan de opstand tegen het Britse bestuur; ook bij de hoe langer hoe bitterdere strijd tegen de Britten, van 1955 tot 1959, die leidde tot de onafhankelijkheid van Cyprus, was hij weer betrokken, in de politieke tak van de nationalistische EOKA. De ervaringen uit die tijd vonden hun beslag in de novelle *Gesloten deuren. Een antwoord op Bitter Lemons van Lawrence Durrell* uit 1964. In 1958 was zijn dichtbundel *Momenten* verschenen, waarvan in 1987 een bloemlezing in Nederlandse vertaling van dezelfde vertaler verschenen is. Tussen 1965 en 1987 verschenen zijn drie *Brieven aan Moeder*, die in 1991 tweetalig (Grieks-Nederlands) werden uitgegeven door dezelfde Hero Hokwerda.

Het is duidelijk dat het tweede deel van zijn jeugd een erg traumatiserende tijd was, en dat van de weeromstuit het eerste deel, tot zijn achtste, baadde in een nostalgisch gouden licht. Zijn kindertijd is in zijn herinnering dan ook verbonden met de vele verhalen van zijn grootmoeder, die vertelde over haar eigen overgrootvader, heer Batistas, van Venetiaanse herkomst, en ook met de – weliswaar minder glanzrijke – verhalen van zijn vader, over o.a. zijn tijd als soldaat in Transvaal, in het kader van de Britse strijd tegen de Zoeloes, en als boswachter in het Troödosgebergte op Cyprus.

Deze enige roman van Montis doet zich voor als het verhaal van Heer Batistas, maar ook van “de andere dingen”, “τα άλλα”, waarvan nergens precies gezegd wordt welke dat nu eigenlijk zijn. In feite is wat de lezer hier aangeboden wordt evenzeer het verhaal van het schrijven van de roman als dat van zijn personages – waarvan Heer Batistas er uiteindelijk maar één blijkt te zijn. Vanaf de eerste regels, en tot de helft van de tekst, geeft Montis commentaar op wat hij aan het doen is, en betreft hij de lezer bij zijn aarzelingen en zijn twijfels. Zo geeft hij, op het einde van het eerste deel, zijn eigen poëtica, aan de hand van de opmerking van een vriend tegenover wie hij zijn twijfels geuit had over de roman die hij aan het schrijven is:

Hij zei dat dat is hoe romans geschreven worden; dat die van heel ver weg komen en heel breed beginnen en dan allengs verder inzoomen, tot ze bij het brandpunt van de lens aanbelanden. Was me dat nooit opgevallen?

Een roman, zo zei hij, laat uitwaaieringen toe om zich te kunnen verbreden en zo ook de omgeving te kunnen omvatten, om rijker aan personages te worden en licht op de dwarsverbindingen van het leven te kunnen werpen. Een roman is geen kort verhaal, dat isoleert en onder de microscoop legt. Zo kon alles wat ik buitenom en langs omwegen geschreven had blijven staan en had ik bovendien in het vervolg alle vrijheid om uit te weiden en in te lassen, als ik maar wel ‘altijd Ithaka in mijn gedachten hield’. (p. 89)

Het hele eerste deel is opgehangen aan zijn persoonlijke herinneringen, maar vooral ook aan de verhalen van zijn grootmoeder en van zijn vader. Al die verhalen worden op een heel associatieve wijze met elkaar verbonden, en zo ontstaat een caleidoscopisch beeld van het Cyprus van de 19de en het begin van de 20st eeuw. In feite is dit autobiografische relaas een verslag van herinneringen, veel meer dan van feiten. Wat Montis eigenlijk vertelt is het verhaal van zijn jeugdherinneringen, en hoe die aan de basis liggen van de roman van zijn roman over Batistas, degene hij al aan zichzelf vertelde van toen hij nog een kleine jongen was.

Deze formeel modernistische roman is dus eigenlijk een speurtocht naar de geschiedenis die hem persoonlijk, en zijn land, gemaakt heeft tot wat ze geworden zijn.

De collectieve dimensie – laten we niet vergeten dat de Turken Cyprus in 1974 zijn binnengevallen, en dat er nog altijd zo’n 40% van het grondgebied bezet is – komt nog veel meer aan bod in het tweede deel, waarin Montis

nogal abrupt overschakelt van zijn persoonlijke herinneringen, en die van zijn vader en grootmoeder, op de resultaten van zijn zoektocht in geschiedenisboeken en bibliotheken, om hoger op te klimmen dan het begin van de 19de eeuw, tot waar grootmoeders verhalen reikten. Zo stoot hij op een zekere Turkobatistas, omstreeks 1700, van wie erg onzeker is of die wel familie is. Maar, voorouder of niet, toch wordt hij het centrum van het verhaal. Ook deze Batistas is alleszins, zoals de naam het zegt, net als de familie van Montis' moeder, van Venetiaanse herkomst. Het element "Turko-" van zijn naam dankt hij aan het feit dat hij 'verturkt' was, d.w.z. tot de islam bekeerd. Dit kleurrijke personage, dat zich tegenover zowel de Grieken als de Turken laat voorstaan op zijn Venetiaanse afkomst, maar ondertussen toch relaties heeft in Konstantinopel die hoog genoeg zijn om de Turken ontzag in te boezemen en om zijn Griekse medeburgers te beschermen, is een ideale kapstok om er de beschrijving van de multiculturele maatschappij van Cyprus en de drie volkeren die die gemaakt hebben, aan op te hangen: de Grieken, de Venetianen en de Turken. Het is een maatschappij waarin de Turken de baas zijn, daarover bestaat geen enkele twijfel, maar als de anderen hun plaats kennen kan ook voor hen het leven zoet zijn. Maar van zodra de christen het hoofd opricht en zich als gelijke gedraagt, is het beste waarop hij nog kan hopen het vege lijf te redden, met achterlating van al zijn bezittingen: dat is wat Andonellos, Turkobatistas' zoon, die zelf wel bewust christen blijft, op het einde van het boek overkomt.

Dit boek is dus geen nostalgische terugblik op het verloren paradijs van de multiculturele samenleving. Laten we immers niet vergeten dat Montis ook bitter tegen de veel mildere Britse bezetter gestreden heeft, en dat vrijheid voor dit trotse volk het hoogste goed is. Deze zoektocht naar de persoonlijke wortels van de auteur en van zijn volk is dus tezelfdertijd een mijmering over de onmogelijke coëxistentie tussen Grieken en Turken, geschreven kort na de tragische invasie van 1974, die nochtans slechts op één plaats expliciet aan bod komt: wanneer een vriend bij het Centrum voor Cultureel Onderzoek hem erop wijst dat die Turkobatistas zeker geen familie van hem was, met de woorden:

Die Turkobatistas was iemand anders. En je hebt me daar wel het ogenblik gekozen om je zegje te doen, net nu de Turken teruggekomen zijn!

De vertaling is van het niveau dat we van Hero Hokwerda gewend zijn. Alleen zijn deze keer een aantal tekstverwerkerfouten en slordigheden in de tekst blijven staan. – Het begint al op de eerste bladzijde met een dubbele

“zou”, terwijl op p. 9 een “met” ontbreekt. Verder is een *κασκέτο* van een zeeman natuurlijk een pet, en geen helm (p. 16). – Voor de rest niets dan lof voor het ontsluiten van weer een belangrijke tekst uit de hedendaagse Griekse literatuur voor het Nederlandstalige publiek. Ook het interessante nawoord is zoals steeds het lezen waard, al vind ik zelf dat Montis’ houding tegenover de Cypriotische interculturaliteit een stuk minder idealistisch is dan wat Hokwerda hier voorstelt.